

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

Інституційна роль культури та мистецької освіти у розвитку держави

авторка: Дацко Олеся,

д.е.н., доцентка, завідувачка кафедри менеджменту мистецтва ЛНАМ

Анотація

В аналітичній записці розкрито важливі інституційні проблеми неврахування важливої ролі культури та мистецької освіти в плануванні розвитку України в умовах війни, зокрема, в нормативних визначеннях, регулюванні, формуванні національної ідентичності, кадровій кризі. Особливу увагу приділено правоорієнтованому підходу розробки та реалізації культурної політики в сфері мистецької освіти.

Запропоновано системно підійти до формування культурної політики та політики розвитку мистецької освіти, зокрема, залучення уповноважених осіб та стейкхолдерів, уточнити термінологічний апарат культури та мистецькоосвітньої сфери, визнати культуру основою сталого розвитку, відобразити індикатори культурного розвитку у стратегічних документах усіх рівнів, застосовувати правоорієнтований підхід з чітким детермінуванням понять, встановлення змісту кожного культурного права, механізмів його реалізації, захисту та моніторингу дотримання. Важливою складовою Стратегії демографічного розвитку визнати формування кадрового резерву в сфері культури та мистецької освіти, забезпечити належний статистичний облік базових культурних показників для планування розвитку, у тому числі з урахуванням рекомендацій ООН. Визначена необхідність інституційної сталості центрального органу управління культурою та мистецькою освітою як окремого та стратегічно значущого, який має формувати культурний базис для забезпечення сталого розвитку та національну ідентичність. Окреслена необхідність моніторингу ефективності реалізації Довгострокової стратегії розвитку української культури - Стратегія реформ 2025 та залучення широкого кола стейкхолдерів до розробки нової стратегії.

Війна, яка триває в Україні, з безумовною очевидністю показала, що відсутність повноцінної державницької україноцентричної культурної та освітньої політики призвела до створення ситуації, коли російськомовний – а в плані культурному фактично маргінальний – помітний сегмент українського суспільства став головною формальною підставою для повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну під приводом захисту російськомовного населення. Також наслідком неефективної культурної політики є системна гуманітарна криза, пов'язана з негативною трансформацією системи цінностей населення держави, споживацтва, та масове поширення негативної девіантної

поведінки (атомізації суспільства, демоціалізації, алкоголізму, наркоманії, злочинності тощо).

Інституційний базис проєктування, розвитку та капіталізації потенціалу культури, та мистецької освіти зокрема, в Україні є недосконалим, значною мірою несформованим, несистемним. Можемо говорити про формування певного «бункерного менталітету» щодо культурного розвитку, коли розвиток культури переважно розглядався відокремлено від інших сфер людської життєдіяльності і фокусувався на процесах та результатах мистецької творчості, а також споживанні культурного продукту. Втім він належно не враховував ролі культури та мистецької освіти у формуванні системи цінностей суспільства, моделей поведінки, а також соціальних наслідках такої.

Затяжна десятирічна війна в Україні не лише поглибила цю кризу, зумовила масову міграцію, але й виявила критичні провали держави у збереженні та формуванні національної ідентичності як основи національної безпеки. Культурний фронт не менш важливий, аніж фронт на лінії фізичного військового розмежування, однак до ескалації війни на "культурному фронті" Україна виявилася неготовою.

Незважаючи на істотні негативні наслідки, війна також відкрила великі можливості для швидкого та якісного реформування управління культурою відповідно до сучасних потреб, акумулювала людський потенціал, пасіонаріїв у сфері культури з потужною мотивацією залученості до процесів захисту України, стабілізації та формування візії повоєнної відбудови. Значний ресурс та можливості культурна сфера та мистецька освіта отримали завдяки фінансовій та інституційній підтримці закордонних партнерів України.

Фактично, зараз сформована біфуркаційна точка, яка визначає майбутнє України, а культурна політика та культурні практики визначають та формують ціннісний, світоглядний та інституційний базис розвитку держави, відтак культурна політика сьогодні є не менш важливою, ніж фізична оборона України.

Зважаючи на те, що в Україні розпочалася робота над новою стратегією розвитку культури, слід напрацювати прикладні рекомендації щодо подолання ризиків та пропозицій щодо найефективнішого використання потенціалу культури та мистецької освіти для розвитку та повоєнної відбудови України.

Найвагомішими проблемами інституційного базису розвитку культури та мистецької освіти в Україні, які зумовлюють негативні критичні наслідки для держави сьогодні є такі:

1. Інституційна недосконалість визначення поняття «культура» та інших термінів цієї сфери та мистецької освіти на законодавчому рівні в Україні, що обмежує правозастосування та вплив культури на суспільне життя.

Довідково: В законі України «Про культуру» термін «культура»¹ визначений з фокусом на надбання (минуле), не проєктує культуру як основу людського розвитку в майбутньому та не розглядає її як сучасність і безперервний процес, який потребує належного адміністрування з боку держави. Відповідно, культурна політика України має обмежений базис щодо врахування ролі культури в різних сферах людської життєдіяльності з огляду навіть на термінологічне трактування цього поняття. Аналіз державних, регіональних стратегій розвитку засвідчує, що культура розуміється у таких стратегіях саме в контексті тлумачення чинного законодавства. Натомість, у всі основні державні документи має бути включене положення, що культура не є додатком або довіском до основних сфер суспільного життя – економіки, політики, оборонної сфери, а є базисом національного відродження та державотворення, на основі якого вибудовують економіку, політику та інші сфери суспільного життя

Аналогічно потребує перегляду та уніфікації істотна частина термінології у сфері культури та мистецької освіти з метою забезпечення її сенсовності, та відповідно і юридичних наслідків застосування.

2. При стратегічному плануванні в Україні культура часто не позиціонується як основа сталого розвитку, більшість культурних індикаторів, які рекомендовані ООН, не відображено в стратегічних документах розвитку державного, регіонального та локального рівнів, при моніторингу цілей сталого розвитку та оцінці якості урядування.

Довідково. Сфера культури визначена ООН однією з основ сталого розвитку. В програмних документах ООН, ЮНЕСКО останніх років чітко визначено важливу роль культури як мотиватора розвитку, а також системно наголошено на недостатньому врахуванні ролі культури у забезпеченні сталого розвитку. У публікації ЮНЕСКО «Culture: a driver and an enabler of sustainable development. Thematic Think Piece» вказано такі ключові впливи культури на суспільний розвиток: забезпечує сталий розвиток, інклюзивність, рівність та різноманітність; сприяє створенню монетарних та немонетарних благ; сприяє ефективнішому розвитку та інтервенціям². Пріоритети розвитку культури, затверджені ЮНЕСКО, чітко визначають важливість культури для суспільного розвитку. У цьому документі визначені такі дев'ять пріоритетів:

1. Культурні права. Активне громадянство та повне визнання культурних прав.

2. Спадщина, різноманітність і творчість. Спадщина, різноманітність і творчість є основою культурного життя.

¹ Культура - сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти. Джерело: Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

² Culture: a driver and an enabler of sustainable development. Thematic Think Piece. UNESCO. 2012. URL: https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Think%20Pieces/2_culture.pdf.

3. *Культура та освіта.* Сприяти активній громадянській позиції шляхом створення культурних можливостей.
4. *Культура та довкілля.* Культурні фактори як каталізатори екологічної відповідальності.
5. *Культура та економіка.* Відповідальність у сфері культури необхідна для розвитку сталої економіки.
6. *Культура, рівність і соціальна інтеграція.* Культура сприяє створенню нових соціальних зв'язків.
7. *Культура, міське планування та громадські простори.* Планування міст і регіонів з усвідомленням важливого значення культури.
8. *Культура, інформація та технологічні знання і їх внесок у розбудову демократії та громадянської свідомості.*
9. *Управління культурою.* До збалансованого та спільного управління місцевою культурною політикою.

У доповіді Генерального секретаря ООН «Наука, технології та інновації і потенціал культури для забезпечення сталого розвитку та досягнення Цілей розвитку тисячоліття» 2013 р. наголошено: «... Культура є відправною точкою, двигуном і мотиваційним чинником практично у всіх галузях сталого розвитку, охоплюючи соціальний вимір, економічний розвиток, екологічну стійкість, а також мир і безпеку... Пріоритет надається ініціативам, спрямованим на вдосконалення нормативно-правової бази, інфраструктури, капіталізації потенціалу, розвитку освіти та навчання у сфері творчості і культури, а також захисту свободи слова та залучення громадян. Грунтовніший акцент на культурному контексті політики і програм розвитку забезпечує ефективніший, інклюзивний, людиноорієнтований підхід до розвитку. Уряди повинні використовувати на всіх рівнях підходи до розробки соціальної політики та політики надання державних послуг з урахуванням культурної специфіки, особливо **в галузі освіти** та охорони здоров'я»³.

У травні 2013 р. у м. Ханчжоу (КНР) на Міжнародному конгресі «Культура: ключ до стійкого розвитку» прийнята Декларація щодо забезпечення вирішальної ролі культури в політиці сталого розвитку, яка окреслює необхідність: долучення культури в усі політичні документи й програми в галузі розвитку; мобілізації культури і взаєморозуміння для зміцнення миру і примирення; забезпечення культурних прав для всіх із метою заохочення інклюзивного соціального розвитку; використання потенціалу культури для зниження рівня бідності та інклюзивного економічного розвитку; задіяння культури для екологічної стійкості; посилення стійкості до стихійних лих і боротьби зі зміною клімату з використанням потенціалу культури; оцінки, збереження та передачі культурних надбань майбутнім поколінням; використання культури як ресурсу для досягнення сталого міського розвитку й управління; використання культури як основи для зміцнення новаторських і

³ Декларация «Обеспечить центральное место культуры в политике устойчивого развития» (Ханчжоу, КНР). Международный конгресс «Культура: ключ к устойчивому развитию», 17 мая 2013 г
URL:<http://www.unesco.org/new/en/culture/them/es/culture-and-development/hangzhou-congressCLT-2013/WS/14..> C.14

стійких моделей співробітництва⁴. Декларація підтверджує важливість впливу детермінант культури на розвиток окремої людини, суспільних процесів, держави й світу загалом.

2021 рік був проголошений ЮНКТАД роком креативної економіки для стимулювання всебічного її розвитку⁵. Важливе значення креативних індустрій для зміцнення економічної безпеки та розвитку економіки України обумовлено стратегічними програмними документами розвитку: «Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегією реформ», затвердженою розпорядженням КМУ від 1 лютого 2016 р. № 119-р, якою розвиток креативних індустрій та креативності визнано пріоритетами культурної політики України.

З метою якнайповнішого врахування ролі культури у всіх сферах людської життєдіяльності та її значного впливу у забезпеченні досягнення цілей сталого розвитку і досягненні задекларованих пріоритетів Порядку денного сталого розвитку ООН до 2030 року Комітет з питань культури Світової організації об'єднаних міст і місцевих влад опублікував 2018 р. документ «Культура в цілях сталого розвитку: Керівництво для місцевих дій». Прийнято ще велику кількість нормативних, декларативних актів на міжнародному рівні щодо необхідності належного позиціонування культури в системі державних та локальних політик.

Відтак, позицінуючи культуру четвертою опорою сталого розвитку, ООН встановлені відповідні індикатори розвитку культури для досягнення цілей розвитку тисячоліття, які повинні відображатися у стратегічних документах розвитку держави Україна, територіальних громад, втім, більшість з цих індикаторів не проєктуються, не досліджуються, не враховуються та не моніторяться.

3. Непозиціонування мистецької освіти як стратегічної для держави Україна в умовах війни

Попри те, що саме сфера мистецької освіти визначально впливає на формування суспільних цінностей, є платформою та розвиває засоби спільнототворення, в умовах демографічної кризи є чинником збільшення/зменшення популяції, визначає можливості економічного розвитку, відтак вона є освітою стратегічною для держави як за кількісними, так і за якісними параметрами. Фінансування культури, та мистецької освіти зокрема, часто здійснюється за залишковим принципом, що зумовлює погіршення доступу до мистецької освіти, закриття великої кількості закладів культури.

Більшість закладів шкільної, позашкільної мистецької освіти були передані на баланс органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад без передачі ресурсів розвитку та інструментів їх адміністрування. Не маючи в бюджетах доходів на утримання таких закладів, в багатьох територіальних громадах ці заклади були закриті. Втім статистично прослідкувати динаміку їх

⁴ Science, technology and innovation, and the potential of culture, for promoting sustainable development and achieving the Millennium Development Goals: Report of the Secretary-General on for the 2013 Annual Ministerial Review. URL: http://www.un.org/en/ecosoc/docs/adv2013/13_amr_sg_report.pdf.

⁵ Creative-economy-programme. URL: <https://unctad.org/topic/trade-analysis/creative-economy-programme/2021-year-of-the-creative-economy>.

згортання не вбачається можливим. Зокрема на сайті Держстату у розділі “Демографічна та соціальна статистика. Культура” зазначено, що ця інформація не оновлюється (переважно з 2017 року)⁶, що унеможлиблює якісний аналіз просторового розміщення доступу до культури та мистецької освіти в територіальних громадах. За нашими спостереженнями відбулася **диференціація доступу до мистецької освіти жителів великих та малих населених пунктів, скорочення мережі мистецьких освітніх закладів**, особливо в сільській місцевості, без соціально-економічних обґрунтувань їх ліквідації та без аналізу рівнів доступу до реалізації права на мистецьку освіту (шкільну та позашкільну) для різних верств населення.

Також це засвідчує, що держава не виконує якісно функції планування, моніторингу та дотримання культурних прав на освіту, оскільки не забезпечує навіть базового обліку культурної інфраструктури.

4. Кадрова криза управління у сфері культури всіх рівнів.

Неефективне управління сферою культури, очевидно, є наслідком затяжної кадрової кризи в управлінні культурною на рівні центральних органів законодавчої та виконавчої влади.

Через невідповідність структури підготовки здобувачів освіти різних рівнів суспільним потребам, а також відсутність якісних прогностичних оцінок суспільних потреб окремих фахівців вузьких спеціалізацій у визначених сферах культурних та креативних індустрій, в Україні не готують або їх практично не залишилося через еміграцію. Наприклад, в Україні відсутня підготовка вузькопрофільних фахівців з реставрації металу, тканин, книг тощо. Також спеціальність «менеджмент соціокультурної діяльності» намагаються ліквідувати на рівні бакалавра, магістра та доктора філософії, умовно об'єднавши зі спеціальністю «менеджмент», тоді як предметна галузь в менеджменті соціокультурної діяльності має визначальне значення. Запит на менеджерів культури в територіальних громадах, обласних управліннях, інституціях культури публічної та приватної форми власності є постійним та значною мірою незадоволеним.

Оскільки рівень зарплат в культурі є одним з найнижчих серед галузей економіки, в цій сфері переважно залишаються працювати люди, для яких це середовище та праця є покликанням та місцем особистої самореалізації. Тому випускники економічних, управлінських спеціальностей переважно не йдуть працювати в цю сферу як через низький рівень доходів, так і через нерозуміння специфіки діяльності.

Належно не формується кадровий резерв фахівців у сфері культури, не моніториться міграція таких кваліфікованих кадрів.

Державне замовлення на підготовку фахівців у сфері культури, освітні реформи та розбудова мережі закладів здійснюється без належних демографічних прогнозів, що обумовлює необґрунтованість та часто спонтанність рішень влади, без належної оцінки проєктованих наслідків.

⁶ Демографічна та соціальна статистика. Культура. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Навіть в Міністерстві культури та інформаційної політики на даний час наявні десятки вакантних місць, а Міністр культури та інформаційної політики відсутній з 2021 року, і понад три роки його функції виконують виконувачі обов'язків міністра, що не забезпечує інституційної сталості та прогнозованості діяльності та системності політики. Непризначення міністра з 2021 р. та значна кількість вакантних місць в МКІП впродовж тривалого часу, зокрема, через небажання фахівців йти на мізерні оклади, зумовлює маргіналізацію місця культури в інших стратегіях та нехтування її інтересами. Зокрема, це стосується завдань, які постануть перед Україною після деокупації своїх територій. Так, т.в.о. міністра культури Р. Карандєєв оголосив, що МКІП формуватиме резерв у сфері культури, метою якого буде передусім дерусифікація звільнених територій. Однак, з його заяви цілком не зрозуміло, за якою методикою МКІП планує це робити, яким чином мотивуватиме цінні кадри виконувати роль "культурного десанту" на деокупованих територіях. Залишаючи поза рамками питання, а чи не важливішим є проведення українізації звільнених територій.

Т.в.о. Міністра культури та інформаційної політики Р.Карандєєв заявляв, що МКІП формуватиме такий резерв у сфері культури передусім для дерусифікації деокупованих територій, втім, за якою методикою МКІП планує це робити, та яким чином мотивуватиме цінні кадри в сфері культури їхати на деокуповані території для виконання функції "культурного десанту" з метою дерусифікації, - невідомо⁷.

Призначення міністром МКСК у 2024 р. М.Точицького обумовлює певні сподівання на інституційну сталість діяльності профільного міністерства, втім зміна його назви без відповідних обґрунтувань і, де-факто, без зміни сутності його назви є очевидно деструктивною для інституційної сталості управління культурою. Також для громадськості не було озвучено планів та пріоритетів нового міністра, не оприлюднено програми його роботи, що сукупно надалі формує перспективи невизначеності та неконкретності культурної політики.

Вчергове величезні кошти витрачаються на перейменування інституцій, підпорядкованих цьому міністерству. В умовах війни такі витрати без пояснення цілей перейменування та достатніх обґрунтувань є критично не обґрунтованими, вносять надалі інституційну неясність не лише для стейкхолдерів культури, але й міжнародних партнерів, для яких часта зміна інституцій чітко засвічує інституційну нестабільність держави, а відтак окреслює ризики співпраці Україною.

Також аналіз зміни повноважень МКСК (а ще раніше МКІП) засвідчує, що більшість повноважень Міністерства культури України (згодом МКІП, МКСК) були просто вилучені з Положення, яке регулює діяльність цього центрального органу виконавчої влади, і не було конкретизовано державою, хто повинен виконувати ці функції⁸.

⁷ Карандєєв: Формуємо резерв працівників медіа та культури для роботи на деокупованих територіях 10.11.2023. Ukrainer.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3785318-karandeev-formuem-rezerv-pracivnikiv-media-ta-kulturi-dla-roboti-na-deokupovanih-teritoriah.html>

⁸ Карандєєв: Формуємо резерв працівників медіа та культури для роботи на деокупованих територіях 10.11.2023. Ukrainer.

5. В Україні немає комплексної політики розвитку культури в умовах війни, проявляючи так зване «бункерне мислення», коли проекти в різних галузях економіки створюються та реалізуються без урахування культурної специфіки, також не забезпечується інституційна тяглість управління культурою.

Довідково: коли почали роботу над проектом Плану для Ukraine Facility, первинно у ньому упустили культуру. Після дискусій в суспільстві культуру в структуру цього плану включили.

Відтак проектування розвитку України повинно здійснюватися системно з урахуванням усіх складових сталого розвитку, з ґрунтовними дослідженнями та оцінкою воєнних та гуманітарних ризиків.

Державні реєстри, які містять інформацію про об'єкти культури, демографічні реєстри, інші дані часто не гармонізовані між собою, не забезпечується збереження даних в таких реєстрах.

Станом на сьогодні, в Україні належно не обліковано населення держави, параметричні оцінки чисельності якого варіюють в межах 28-34 млн, за даними Інституту демографії та якості життя М.В. Птухи, даними держстату (коли на сайті оприлюднено чисельність наявного населення станом на 1 січня 2022 року 41,6 млн осіб, а в пояснювальній записці проекту бюджету України з посиланням на держстат вказано цифру 34,5 млн осіб).

Культура та освіта є окремим пріоритетом в цільових показниках сталого розвитку, які слід розглядати в контексті стратегічного планування, втім, слід зазначити, що усі інші пріоритети, ґрунтовність та якість планування їх розвитку залежить передусім від цінностей суспільства та формальної і неформальної освіти в сфері культури, оскільки саме ці якісні показники відображають суспільні цілі.

6. Незастосування правоорієнтованого підходу щодо розвитку культури та мистецької освіти, внаслідок чого обсяг прав та доступність до мистецької освіти часто зменшується без належних обґрунтувань та підстав. *Довідково. Культурні права, і зокрема право на мистецьку освіту, є правом, гарантованим Конституцією України та законами України, в тому числі Законом України “Про культуру”. Для реалізації цих прав держава має визначити їх законодавчо, передбачивши не лише згадку про право, але в чому воно полягає, розробити механізми реалізації таких прав та встановити мінімальні гарантії реалізації цих прав у вигляді державних стандартів, методик оцінки, реєстрів та ін. (рис.2, дод.1)*

Дотримання культурних та освітніх прав повинне моніторитися за визначеними індикаторами державою та уповноваженими інституціями щодо дотримання таких прав, а також повинні бути інституції досудового

реагування на порушення культурних та освітніх прав (наприклад, омбудсмен України, освітній омбудсмен, інститути громадянського суспільства).

Для реалізації таких прав держава повинна чітко ідентифікувати зміст та обсяг повноважень та впливів щодо реалізації та захисту цих прав. А також визначити межі свобод, інтересів та можливостей, які регулює та забезпечує держава. Однак, більшість культурних прав та права на мистецьку освіту в Україні інституційно системно не детерміновані.

Зокрема стандарти вищої освіти в галузі “культура і мистецтво” є розробленими та затвердженими для більшості спеціальностей, тоді як стандарти просторового доступу до мистецької освіти є не сформованим відповідно до суспільних потреб (раніше такі були встановлені містобудівної документації, яка обумовлювала кількісне співвідношення населення та мистецькоосвітньої та культурної інфраструктури. На даний час більшість таких нормативних актів скасована. а нові не прийняті).

7. Незабезпечення інституційної сталості центральних органів виконавчої влади, які постійно змінюються, і станом на сьогодні в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань наявні відомості про два чинних центральних органів виконавчої влади в сфері культури: Міністерство культури України (перебуває в стані ліквідації) та Міністерство культури та інформаційної політики (чинне міністерство. Це означає, що не відбулося правонаступництва між цими юридичними особами, а тому говорити про інституційну сталість не доводиться).

Крім правової невизначеності, такі перейменування зумовлюють істотні видатки на перейменування та ознакування інституцій культури, які підпорядковуються профільному міністерству. Такі зміни не сприяють міжнародній співпраці, бо міжнародні партнери не розуміють таких частих інституційних змін.

8. Істотні упущення в культурній та освітній політиці щодо збереження та формування національної ідентичності, що особливо гостро проявилось в умовах російсько-української війни, яка триває з 2014 року.

Національну культуру та мистецтво в школах молодь не вивчала впродовж кількох поколінь: з початку функціонування СРСР аж до 2009 року, коли було запроваджено обов'язковий предмет “Художня культура” у стандарт середньої освіти у 2009-2010 навчальному році, було розроблено базове наповнення цього курсу. Втім він містить переважно оглядову інформацію, яку загально вивчають у старших класах, коли основні естетичні смаки та базові цінності школярів уже сформовано. У той же час в Україні досі в стандарт освіти не внесено вивчення історії і культури рідної громади, регіону. Жителі України в переважній більшості не володіють інформацією навіть про об'єкти, внесені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, не знають, в чому полягає цінність архітектурної, археологічної спадщини, не вивчають здобутків культурного середовища громади, набагато краще орієнтуються в глобальних трендах медіакультури, інформація про яку поширюється через Інтернет. Особливо гостро ця проблема стоїть для малих громад, де часто знищені історичні

джерела про культурну та мистецьку спадщину, зруйновано багато об'єктів спадщини.

Без мистецької освіти неможливо зберігати, відтворювати та репрезентувати світові культурні надбання України. І без неї є неможливим формування та актуалізація української ідентичності, що є складовою національної безпеки. Без наявності у громадян України повноцінної української національної ідентичності, яку формує повноцінна культурна політика держави, неможливе існування повноцінної суверенної Української держави

Для вирішення зазначених проблем потрібно:

1. Комітетам Верховної Ради України з питань культури та духовності та освіти, науки та інновацій слід **ініціювати перегляд термінологічних понять в законодавстві у сфері культури та мистецької освіти**, їх оновлення у законодавстві відповідно до сучасного міжнародного законодавства, а також сучасних суспільних потреб, для чого передбачити серед грантів Українського культурного фонду тематичний лот з розвитку та уніфікації термінологічних визначень в сфері культури та мистецької освіти, зокрема.

Пропонуємо відобразити у Законі України «Про культуру» поняття «культура», яке доцільно викласти на онові визначення, запропонованого ЮНЕСКО, та доповнене таким чином:

«Культура – це сукупність матеріальних, духовних, історичних та інших аспектів, що характеризують суспільство чи суспільну групу, формують систему цінностей, інституційне середовище, форми й методи комунікації та співжиття людей в межах суспільних груп».

2. Верховній Раді України (комітетам з питань культури і духовності, з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики, з питань бюджету, з питань європейської інтеграції та ін.) спільно з КМУ, МКСК створити відповідні робочі групи з розробки методичних рекомендацій щодо врахування ролі культури у всіх стратегічних документах розвитку держави, регіонального розвитку (обласний, районний рівень) та розвитку територіальних громад з урахуванням індикаторів культури для моніторингу цілей сталого розвитку та окремих індикаторів розвитку культури, зокрема, відповідно до рекомендацій підсумкового документу ООН “Agenda 21 for culture”⁹ та індикаторів сталого розвитку, передбачених нормативними документами ООН щодо ролі культури у досягненні цілей сталого розвитку 2030¹⁰, та передбачити обов’язковим.

3. ВРУ, КМУ, обласним, районним адміністраціям, органам місцевого самоврядування при складанні стратегій, планів розвитку застосувати системний підхід та обов’язково включати індикатори досягнення цілей сталого розвитку за культурним показниками, а також включити цілі та

⁹ Agenda 21 for culture (2021) UNESCO URL: <https://www.agenda21culture.net/documents/agenda-21-for-culture>

¹⁰ A CULTURE GOAL IS ESSENTIAL FOR OUR COMMON FUTURE EXECUTIVE SUMMARY URL: https://culture2030goal_Culture%20Goal%20-%20ENG.pdf

культурні індикатори, визначені додатковим документом Agenda Culture 2021⁸, а згодом цілями для культури у сталому розвитку 2030¹¹.

4. Верховній Раді України, зокрема комітетам з питань культури і духовності, освіти, науки та інновацій, спільно з КМУ, з МКСК та Раднацбезом ініціювати та провести стратегічну сесію з конкретизації важливості мистецької освіти на кожному рівні мистецької освіти, встановити пріоритети розвитку та підтримки мистецької освіти саме як важливої складової базису національної безпеки, яка є одним з найважливіших чинників формування та зміцнення національної ідентичності народу України (всіх громадян), вивчення національної культури та мистецтва, у тому числі через активні культурні практики, ввести у стандарти всіх рівнів освіти.

5. Внести до проєкту Стратегії демографічного розвитку окремий розділ, який визначатиме вплив культури на демографічні тенденції, а також пріоритети розвитку мистецької освіти, критерії та принципи формування кадрового резерву в сфері культури, механізми приваблення талантів та ін., потенціал у подоланні демографічної кризи.

6. МКСК спільно з Обласними військовими адміністраціями створити розширені робочі групи у кожній області для напрацювання рекомендацій з врахування важливої ролі культури та культурних індикаторів, у тому числі мистецької освіти у стратегічних планах та програмах розвитку держави, територіальних громад і регіональних стратегій, використовуючи комплексний підхід.

Також у кожній області сформувати розширені робочі групи із залученням широкого кола провідних експертів щодо перегляду та внесення змін до стандартів освіти, освітніх програм у частині вивчення української культури, культури та історії рідного краю (громади) в дошкільних закладах освіти, в межах регіональної компоненти стандартів середньої освіти.

7. Визначити особливу важливість МКСК в умовах війни як центрального органу виконавчої влади, який відповідає за забезпечення реалізації та захисту культурних прав громадян України та формування національної ідентичності. Визначити, що в Україні як унітарній державі таке міністерство повинне залишитися окремим серед центральних органів виконавчої влади, саме МКСК повинне відповідати за формування національної ідентичності, захист національних культурних інтересів та формування політики розвитку культури на всіх рівнях влади. Тому його як стратегічне міністерство не можна об'єднувати з іншими. Зокрема врахувати резолюцію Громалського обговорення, яке відбулося у Львові 14 квітня 2024 р. (додаток 3).

¹¹ Culture2030goal URL: <https://culture2030goal.net/>

8. У процесі розробки нової стратегії розвитку культури України, яка ініційована МКСК, доцільно **провести публічний звіт про виконання цілей та завдань, визначених “Довгостроковою стратегією розвитку української культури - стратегія реформ 2025”**, рівні досягнення цієї стратегії та розроблених на її основі програмними документами МКСКУ.

До розробки нової стратегії залучити як стейкхолдерів представників всіх закладів вищої мистецької освіти, а також провідних закладів мистецької освіти різних форм освіти та власності регіонів різних рівнів.

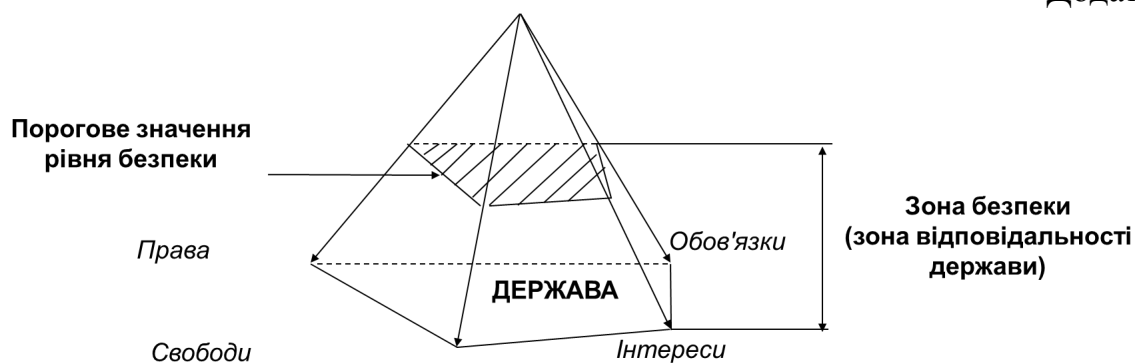

Рис. 1. Формалізація взаємозв'язків і зобов'язань держави з гарантування культурних прав, свобод, обов'язків і захисту інтересів людини у системі права та національної безпеки.

Розробка автора.

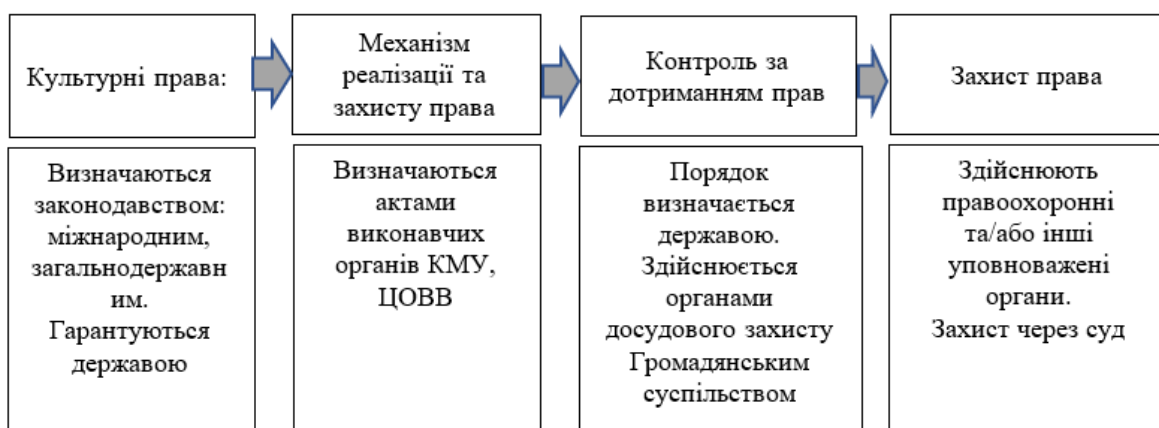

Рис. Формалізація правоорієнтованого підходу у формуванні культурної політики . Складено авторкою.

Інституційна зміна уповноваженого органу управління культурою в Україні
з 1995 по 2024 рік.

	Код ЄДРПОУ	Дата заснування	Дата припинення	Керівник
Міністерство культури і туризму України	00013333	26.09.1995	05.02.2013	
Міністерство культури України	37535703	11.02.2011	Процес припинення: з 12.09.2019	Бубликов Сергій Валентинович — голова комісії з припинення Дата реєстрації: 11.02.2011 (13 років 3 місяці) Уповноважені особи: Карандєєв Ростислав Володимирович - підписант (12.05.2016; представник) Нищук Євген Миколайович - підписант
Міністерство культури та інформаційної політики	43220275	09.09.2019	Не перебуває в стані припинення	Керівник Карандєєв Ростислав Володимирович

Інституційна зміна уповноваженого органу управління культурою в Україні з 1995 по 2024 рік

Складено за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Назва Центрального органу виконавчої влади, до повноважень якого відносилося і відноситься управління культурою в державі Україна:

1991–1997 — Міністерство культури України

1997–2005 — Міністерство культури і мистецтв України

2005–2010 — Міністерство культури і туризму України

2010–2019 (дотепер) — Міністерство культури України (досі не ліквідоване як юридична особа)

2019–2020 — Міністерство культури, молоді та спорту України

2020–2024 — Міністерство культури та інформаційної політики України

2024-дотепер – Міністерство культури та стратегічних комунікацій

Резолюція громадського обговорення «Чи потрібне Україні Міністерство культури?», яке відбулося 14 травня 2024 року у м. Львові відповідно до Постанови КМУ № 996 від 3 листопада 2010 року:

Звертаємося до усіх суб'єктів владних повноважень, яких це стосується, з вимогою прийняття невідкладних рішень та вжиття невідкладних дій в межах відповідних повноважень для реалізації вимог, визначених резолюцією громадського обговорення, за результатами якого вирішено:

- Необхідно зберегти Міністерство культури та інформаційної політики України як окреме міністерство, оскільки воно є стратегічним в умовах війни;
- Зважаючи на особливе значення культурної спадщини в умовах війни, слід перейменувати Міністерство культури та інформаційної політики України на «Міністерство культури, культурної спадщини та інформаційної політики України» з чітким визначенням та розширенням повноважень міністерства саме в царині охорони культурної спадщини.
- Віднести Міністерство культури та інформаційної політики України (Міністерство культури, культурної спадщини та інформаційної політики України) до сектора національної безпеки в Законі України «Про національну безпеку» (ст.12), тим самим визнавши стратегічність цього міністерства, забезпечити відповідне ресурсне забезпечення для виконання стратегічних функцій в умовах війни.
- Зміцнити та посилити на Міністерство культури, культурної спадщини та інформаційної політики України (МККСІП) передусім кадрово та ресурсно для якісно реалізації стратегічних завдань держави Україна в умовах війни.
- Визнати пріоритетом політики не реорганізацію та об'єднання міністерств, але розробку та реалізацію дієвих заходів збереження та розвитку національної культури, збереження спадщини, розвитку мистецької освіти, забезпечення інформаційної безпеки, покращення іміджу України в світі.
- Припинити практику, коли виконувач обов'язків Міністра культури та інформаційної політики обіймає посаду у статусі виконувача обов'язків роками без призначення на посаду. Забезпечити конкретні вимоги до претендента на заміщення посади Міністра культури та інформаційної політики України (Міністра культури, культурної спадщини та інформаційної політики України), в яких визнати імперативною вимогою передусім належний досвід управлінської роботи у сфері культури, а також позитивні рекомендації представників сфери культури. Запобігаючи тривалому непризначенню на посаду Міністра культури та інформаційної політики України (Міністра культури, культурної спадщини та інформаційної політики України), підвищити ефективність кадрової політики, забезпечити залучення до управління культурною найкваліфікованіших та вмотивованих кадрів.
- Зміцнити Міністерство культури та інформаційної політики (МККСІП) якісним плануванням та ефективним використанням ресурсів.
- Забезпечити належне обґрунтування і оприлюднення таких обґрунтувань при реалізації політик в Україні, передусім в царині культури, культурної спадщини, мистецької освіти, зокрема кожна пропозиція змін повинна містити ґрунтовний аналіз проблеми, опис негативних наслідків не вирішення цієї проблеми, пропозицію до зміст та прогностичні показники очікуваних результатів запропонованих змін в людиновимірних показниках. Забезпечувати належне громадське обговорення системних реформ з належним розглядом поданих пропозицій та зауважень від громадськості.
- Забезпечити особливу увагу щодо виконання Міністерством культури та інформаційної політики (МККСІП) функцій центрального органу виконавчої влади у сфері збереження культурної спадщини.

- Забезпечити особливу увагу Міністерства культури та інформаційної політики (МККСІП) до збереження мережі, якісного оновлення та розвитку мистецької освіти як стратегічного ціннісноформуючого напрямку освіти.
- Посилити роль МККСІП в міжнародній співпраці, у т.ч. реституції викрадених та незаконно вилучених культурних цінностей, якісного формування зовнішнього іміджу держави.
- Підвищити ефективність діяльності Громадської ради при Міністерстві культури та інформаційної політики (МККСІП).
- При реорганізації центральних органів виконавчої влади забезпечувати чітке правонаступництво ліквідованих юридичних осіб та новостворених чи реорганізованих для гарантування правової визначеності та забезпечення належної відповідальності за реалізовувану політику.